

İBNÜ'L-AVVÂM

(ابن العوام)

Ebü Zekeriyâ Yahyâ
b. Muhammed b. Ahmed el-İşbîlî
(ö. VI./XII. yüzyıl)

Kitâbü'l-Filâha adlı eseriyle tanınan
Endülüslü botanik âlimi.

İşbîliye'de (Sevilla) doğdu. Hayatı hakkında bilgi yoktur; VI. (XII.) yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı, ziraat yanında tıp ve eczacılık konusunda da uzman olduğu anlaşılmaktadır. *Kitâbü'l-Filâha*, tarım ve hayvancılık üzerine o güne kadar yazılmış en kapsamlı eser olup sadece İslâm dünyasının değil bütün Ortaçağ ilim âleminin en göze çarpmış çalışması olarak kabul edilmektedir. Bunun sebebi, İbnü'l-Avvâm'ın daha önceki bilgileri çeşitli kaynaklardan derleyerek bir araya getirirken uyguladığı teknik ve metotla herkesin faydalanabileceği sistematik bir eser ortaya koyması, ayrıca verdiği bilgileri kendi gözlemlerinin de katkısıyla kuru bilimsellikten çıkarıp canlılığa kavuşturmasıdır.

Otuz beş bölüm halinde düzenlenen eserin ilk otuz bölümü bitkilerin, beş bölümü ise evcil hayvanların yetiştirilmesine ayrılmıştır. Tarımla ilgili kısımda elli beşi meyve ağacı olmak üzere 585 bitki tanıtılmakta ve aşı yapma tekniği, toprağın yapısal özellikleri, gübreleme usulleri, ağaç ve üzüm kütüklerine ârız olan çeşitli hastalıkların belirti ve görünüşleriyle bunların tedavi yolları gibi konular açıklanmaktadır. Kitabın derlendiği kaynakların başında İbn Vahşiyye'ye nisbet edilen *el-Filâhatü'n-Naba'iyye* gelir. İbn Haldûn kitabın, İbn Vahliyye'nin eserinin ilm-i nücum ve sihirle ilgili kısımları atılarak meydana getirilmiş bir muhtasarı olduğunu söylemekteyse de bu iki eser karşılaştırıldığında söz konusu iddianın doğru olmadığı görülmektedir. Kitabın diğer başlıca kaynakları arasında Ebü Ömer İbn Haccâc el-İşbîlî, Ebü'l-Hayr el-İşbîlî, İbn Bessâl, Arîb b. Sa'd, Ebü Hanîfe ed-Dîneverî, Câhiz, İbn Ahî Hizâm gibi âlimlerin eserleri bulunmaktadır.

Çeşitli kütüphanelerde birçok yazma nüshası bulunan eserin tamamı ilk önce iki defa Türkçe'ye (998'de [1590], Muhammed b. Mustafa b. Lutfullah, *Tercemetü'l-Filâhatü't-tamme*, İÜ Ktp., TY, nr. 1691; Beyazıt Devlet Ktp. Veliyyüddin Efendi, nr. 1065 [1655], 2534; Bursa Müze Ktp., nr. E 32), daha sonra da sırasıyla İspanyolca (Josef Antonio Banqueri, *Libro de agricul-*

tura su author et doctor excelente Abu Zacaria Iahia Aben Mohamed Ben Ahmed Ebn al-Awwâm, I-II, Madrid 1802 [Arapça metniyle birlikte], 1988), Fransızca (J. J. Clement - Mullet, *Le livre de l'agriculture d'Ibn al-Awwâm*, I-III, Paris 1864-1867) ve Urduca'ya (Mevlevî Seyyid Muhammed Hâşim Nedvî, I-II, A'zam Kadah 1345-1350/1926-1932) çevrilmiştir. İspanyolca tercümenin bir özeti de D. C. Boutelou tarafından yapılmıştır (*Libro de agricultura*, I-II, Madrid 1878). Ayrıca kitabın üzüm yetiştirmeyle ilgili bölümünü "Risâle fi terbiyeti'l-kerm" Carlo Crispo Moncada *Sul taglio della vite di Ibn al-'Awwâm* adıyla yayımlanmış (*Actes du 8e congrès international des orientalistes*, Stockholm 1889, II, 215-257), bir başka bölümünü de Philip Lord *Moorish Calendar* adıyla İngilizce'ye çevirmiştir (Wantage 1979). *Kitâbü'l-Filâha*, Dâiretül'-maârifî'l-Osmâniyye tarafından taş baskısı olarak yayımlanmıştır (Haydarâbâd 1927).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Haldûn, *Mukaddime* (trc. Süleyman Ulu-dağ), İstanbul 1983, II, 1173; Serkis, *Mu'cem*, I, 194; Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, s. 85; Brockelmann, *GAL*, I, 651-652; *Suppl.*, I, 903; Sarton, *Introduction*, I, 766; Ullmann, *Die Natur und Geheimwissenschaften*, s. 447-448; Juan Vernet, "Ibn al-Awwâm", *DSB*, I, 350-351; Carra de Vaux, *Les penseurs de l'Islam*, Paris 1984, II, 300-306; Ali Abdullah ed-Difâ', *İshâmü 'ulemâ'l-'Arab ve'l-müslimîn fi 'ilmi'n-nebât*, Beyrut 1405/1985, s. 242-252; Abdülfâtiğ Ubeyd, "el-Medresetü'l-filâhiyye bi'l-Endelüs fi'l-ka'rneyni'l-hâmîs ve's-sâdis li'l-hicre", *İshâmâtü'l-'Arab fi 'ilmi'l-filâha*, Küveyt 1408/1988, s. 403-425; Mohd. Abdur Rahman Khan, "Further Elucidation of Technical Matters Discussed in Ibn al-Awwâm's Kitâb al-Filâha", *IC*, XXIV (1950), s. 200-217, 285-299; XXVIII (1954), s. 389-395; XXIX (1955), s. 275-282; XXX (1956), s. 51-69; Nihal Erk, "Study of the Veterinary Section in Ibn al-Awwâm's Kitâb al-Filâha", *Veterinarian*, XXI/1, Michigan 1960, s. 41-44; Abdülhalim Muntasir, "İbnü'l-'Avvâm", *MMLA*, XXIX (1392/1972), s. 50-56; J. Ruska, "İbnü'l-'Avvâm", *IA*, V/2, s. 845; G. S. Colin, "Filâha", *EP* (İng.), II, 902.

CEVAT İZGİ

İBNÜ'L-BÂGANDİ

(ابن الباغندي)

Ebü Bekr Muhammed b. Muhammed
b. Süleymân el-Vâsîfî
(ö. 312/925)

Hadis hâfızı.

Muhtemelen 212'de (827) Vâsî't'a bağlı Bâgand köyünde doğdu. Bâgandî nisbeyle anılan babası Ebü Bekir Muhammed b. Süleyman ile kardeşi Ebü Abdullah

Muhammed de muhaddisti. Temel dinî bilgileri ve ilk hadis derslerini babasından aldı. Fıkıh ve hadis tahsili amacıyla 227'de (842) Vâsî't'a gitti; Bağdat, Basra, Kûfe, Şam ve Mısır gibi ilim ve kültür merkezlerinde hadis tahsilini sürdürdü. Ahmed b. Ebü'l-Havârî, İbn Nümeyr, Ali b. Medîni, Ebü Bekir b. Ebü Şeybe, Ebü'l-Hasan b. Ebü Şeybe, Duhaym ve Hişâm b. Ammâr'dan ders aldı. Daha sonra ailesiyle birlikte Bağdat'a yerleşti ve hayatı boyunca hadis ilmiyle meşgul oldu. Hüseyin b. İsmâil el-Mehâmilî, İbn Ukde, Taberânî, Ebü Bekir el-İsmâilî, Hâkim el-Kebîr ve İbn Şâhin gibi muhaddisler kendisinden hadis rivayet ettiler. Hadis öğreniminde yazmak yerine ezberlemeyi tercih eden ve çok miktarda hadis ezberleyen, aynı zamanda kıraat ilmine de vâkıf olduğu belirtilen İbnü'l-Bâgandî 20 Zilhicce 312'de (19 Mart 925) Bağdat'ta vefat etti.

Pek çok âlimin Irak bölgesinin hâfızı kabul ettiği ve bazı hadis münekkitlerinin sika olarak değerlendirdiği İbnü'l-Bâgandî, isnadda bilerek tedlîs ve hadis metinlerinde bazan tashîf yapmakla suçlanmış, hadisleri birbirine karıştırdığı ileri sürülmüştür. İbn Adî, İbrâhim el-İsfahânî'nin onu yalancı saydığını söylemiş, talebesi Ebü Bekir el-İsmâilî de İbnü'l-Bâgandî'yi kasten yalan söylemekle itham etmediğini, fakat onun tedlîs ve tashîf yaptığını belirtmiştir. İbnü'l-Bâgandî'nin oğlu Ebü Zer Ahmed de Dârekutnî ve İbn Şâhin gibi muhaddislere hocalık yapan ve hadis konusunda babasından ileride olduğu söylenen bir hadis hâfızı idi.

Eserleri. 1. *Müsnedü Emîri'l-mü'minin 'Ömer b. 'Abdül'azîz*. Ömer b. Abdülazîz tarafından rivayet edilen hadislerin bir araya getirildiği, bir hadisin âlî isnadını göstermek için senesinde Ömer b. Abdülazîz'in bulunmadığı bazı rivayetlerin de yer aldığı eser (İbnü'l-Bâgandî, s. 93-94, 95, 96 vd.) altmış yedi rivayeti ihtiva etmekte olup ilk defa Hindistan'da neşredilmiş (Mül'tan 1340), daha sonra Muhammed Avvâm (Halep 1397; Dımaşk-Beyrut 1404/1984; Beyrut 1407) ve Muhammed Saîd b. Besyûnî Zağlûl (Kahire 1406/1986) tarafından yayımlanmıştır. 2. *Mâ ravâhü'l-ekâbir 'ani'l-eşâgîr mine'l-muhaddişîn mine'l-efrâd*. Birinci cüzü Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'dedir (Mecmua, nr. 109, vr. 220^a-227^a). 3. *Emâli fi'l-hadîs* (Dârü'l-kütübî'l-Mısriyye, Teymûr, Hadis, nr. 150, 34 varak). 4. *Hadîşü Şeybân b. Ferrûh ve gayruhû*. Altıncı cüzü Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de bulunmaktadır (Mecmua, nr. 115, vr. 182^a-195^a).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Bâgandî, Müsnedü Emiri'l-mü'minin 'Ömer b. 'Abdî'l-'azîz (nşr. Muhammed Awâme), Dimaşk - Beyrut 1404/1984, s. 93-94, 95, 96 vd.; ayrıca bk. tür.yer.; İbn Adî, el-Kâmil, VI, 2302; Hatib, Târihu Bağdâd, III, 209-213; Sem'ânî, el-Ensâb (Bârûdî), I, 262; İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam, VI, 193-194; a.mlf., ed-Du'afâ', III, 97; Yâkût, Mu'cemü'l-büldân, I, 326; İbnü'l-Esir, el-Lübâb, I, 111; Zehebî, Mizânü'l-i'tidâl, IV, 26-27; a.mlf., A'lâmü'n-nübelâ', XIV, 383-388; a.mlf., Tezkiretü'l-huffâz, II, 736-737; Safedî, el-Vâfi, I, 99; İbn Kesîr, el-Bidâye, XI, 152; İbnü'l-Cezerî, Gäyetü'n-Nihâye, II, 240; İbn Hacer, Lisânü'l-Mizân, V, 360-362; a.mlf., Ta'rifu ehli't-takdis bi-merâtibi'l-meuşûfîn bi't-tedlis (nşr. Ahmed b. Ali Seyr el-Mübâreki), Riyad 1413/1993, s. 150-151; İbnü'l-İmâd, Şezerât, II, 265; Brockelmann, GAL Suppl., I, 259; Sezgin, GAS, I, 172-173; Elbânî, Mahtûât, s. 27.

SALİH KARACABEY

İBNÜ'L-BÂKILLÂNİ

(bk. BÂKILLÂNİ).

İBNÜ'L-BÂRİZİ

(ابن البارزى)

Ebü'l-Kâsim Şerefüddin Hibetullah b. Abdirrahîm b. İbrâhîm el-Cühenî el-Hamevî (ö. 738/1338)

Kıraat ve hadis âlimi, Şâfiî fakihî.

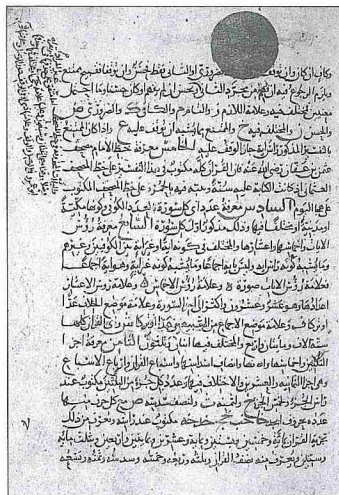
Ramazan 645'te (Ocak 1248) Hama'da dünyaya geldi. Doğum günü için kaynaklarda 5, 6 ve 25 Ramazan gibi farklı tarihler zikredilmiştir. Bir fıkıh âlimi ve Hama kadısı olan babası Necmeddin İbnü'l-Bârizî gibi (İsnevî, I, 279-282) o da Bağdat'ta bir mahalle (Bâbü Ebrez) adına nisbetle İbnü'l-Bârizî diye anıldı. Bedreddin Muham-

med b. Eyyûb et-Tâzeffî'den kıraat okudu. Babasından fıkıh, nahiv ve usul dersleri aldı. Babası ile dedesinden, İzzeddin el-Fârûsî ve Cemâleddin b. Mâlik'ten hadis dinledi. İbn Mâlik'ten ayrıca nahiv öğrendi. Kendisinden Ebû Şâme, Bîrzâlfî ve Zehebî gibi âlimler hadis ilminde faydalandılar. Zehebî, İbnü'l-Bârizî'den hadis derslerini Hama ve Dimaşk'ta aldığını söylemiştir (Ma'rifetü'l-kurra', III, 1487).

İbnü'l-Bârizî fıkıh ilminde üstün bir seviye kazanmış, güçlü zekâsı, disiplini ve gayretli çalışması, ahlâkı ve tevazuu ile tanınmıştır. Hama'da kırk yıl süreyle herhangi bir ücret almadan kadılık yapan ve birkaç defa Mısır kadılığına tayin edildiği halde bu görevi kabul etmeyen İbnü'l-Bârizî defalarca hacca gitmiştir. Ömrünün sonlarına doğru gözleri görmez olmuş ve bu dönemde yerini torunu Necmeddin Abdürrahim b. İbrâhîm'e bırakarak kadılık görevinden ayrılmışsa da bu makamla ilgisini sürdürmüştür. İbnü'l-Bârizî Allah'ın sıfatları konusunda tartışmaya girmekten sakınmış, Selef ulemasıyla Eş'arî kelâmcılarından herhangi birinin tarafını tercih etmeyip her iki ekol hakkında da olumlu bir tavır sergilemiştir. Hayatı boyunca kitap biriktiren ve zengin kütüphanesini vakfeden İbnü'l-Bârizî 20 Zilkaide 738'de (9 Haziran 1338) Hama'da vefat etti.

Eserleri. İbn Kâdî Şühbe, İbnü'l-Bârizî'nin kırktan fazla eseri olduğunu söylerken Dâvûdî bu sayıyı doksan küsur olarak zikretmektedir. Bu eserlerden bazıları şunlardır: 1. Nâsihu'l-Kur'ânî'l-'azîz ve mensûhu. Hâtîm Sâlih ed-Dâmin'in tahkikiyle Mecelletü Mecma'î'l-İlmiyyi'l-'İrâkî'de neşredilmiş (XXXIII [Bağdat 1402/1982], s. 265-317), ayrıca aynı muhakik tarafından Erbaatü kütüb fi'n-

nâsih ve'l-mensûh adıyla yayımlanan (Beyrut 1409/1989) eserde dördüncü risâle olarak yer almıştır. 2. el-Feridetü'l-Bâriziyye fi halli'l-Kaşîdi's-Şâtıbiyye. Şâtıbî'nin Hîrzü'l-emânî adlı kasidesinin şerhidir (yazma nüshaları için bk. Sâlâh M. el-Hiyemî, I, 417-418; el-Fihrisü's-şâmil, s. 148). 3. Kitâbü'l-Bustân fi 'ulûmi'l-Kur'ân. Kur'an tefsiri olan eserin bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (III. Ahmed, nr. 113). 4. Ravzâtü cennâti'l-muhibbîn fi tenzîli'l-'ulûmi'l-Kitâbi'l-mübîn (Ravzâtü'l-cinân fi tefsiri'l-Kur'ân, Kitâbü'r-Ravza fi tefsiri'l-Kur'ân). Eserin III. cildinin bir nüshası (Meryem süresinin başından Saffât süresinin sonuna kadar olan kısım) Süleymaniye Kütüphanesi'nde olup (Fâtih, nr. 273) bu nüshanın tamamının dört cilt olduğu anlaşılmaktadır. İsrâ ve KeHF sûrelerinin tefsirini ihtiva eden bölümü Berlin'de bulunan eserin (Ahlwardt, I, 367) diğer bir nüshasının Furkân süresinin başından Kur'ân-ı Kerim'in sonuna kadar olan kısmını ihtiva eden III. cildi Kütahya'da (Vahîd Paşa Ktp., nr. 2490), KeHF sûresinin tefsirinden bir kısım da Tunus'ta (el-Mektebetü'l-vataniyye, nr. 2438) bulunmaktadır. 5. Tecridü (Muhtaşarü'l-uşûl fi ehadîsi'r-Resûl. İbnü'l-Esir'in Câmi'u'l-uşûl li-ehadîsi'r-Resûl adlı eserinin muhtasarı olup pek çok yazma nüshası mevcuttur (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Beşir Ağa, nr. 55, Hamidiye, nr. 221, Lâleli, nr. 411, Yenicami, nr. 173, 277, Hacı Beşir Ağa, nr. 168, Şehid Ali Paşa, nr. 378; Nuruosmaniye Ktp., nr. 545; Râgıb Paşa Ktp., nr. 246; İÜ Ktp., AY, nr. 39; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 510; Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 257; Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 510; TSMK, III. Ahmed, nr. 307; Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 151; ayrıca bk. DMBİ, III, 88). 6. el-Müctebâ fi ehadîsi'l-Muşâfâ. Bu eser de İbnü'l-Esir'in adı geçen kitabının başka bir tertiple yapılmış muhtasarı olup yazma nüshaları Rabat'ta (a.g.e., a.y.) ve Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Şehid Ali Paşa, nr. 534). İbnü'l-Bârizî'nin bu eserini Hama Kadısı Ale-müddin Süleyman b. Avşar et-Türkmânî, İbnü'l-Esir'in tertibiyle yeniden düzenlemiş, et-Teysîr fi hadîsi'l-beşîri'n-nezir adını verdiği bu çalışmasına Ebû Hanîfe'nin müsnedlerinden seçtiği hadisleri de ilâve etmiştir (Süleymaniye Ktp., Yenicami, nr. 180; Amcazâde Hüseyin Paşa, nr. 84). 7. el-Mişbâh. Begavî'nin Meşâbihu's-sünne adlı eserinin muhtasarı olup Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin et-Tenbîh adlı

İbnü'l-Bârizî'nin Kitâbü'l-Bustân fi 'ulûmi'l-Kur'ân adlı eserinin ilk iki sayfası (TSMK, III. Ahmed, nr. 113)